

Hoe zou het nog met de speelkaartenstad in de stille Kempen zijn? Turnhout frist de clichés van zijn imago op in het jaar waarin het Cultuurstad van Vlaanderen is. Aan de vooravond van de officiële opening op 17 maart, nodigde *Knack* een kwartet uit om enkele aspecten van traditie en vernieuwing in de stad tegen het licht te houden. Voor de Warande, toonaangevend cultureel centrum, speelt stafleidster Annelies Nagels (38). De stedelijke museumdienst TRAM 41 is vertegenwoordigd door coördinator Sofie Wilder (33). Filip Cremers (55), hoofd van het Speelkaartenmuseum en gastheer voor dit kwartet, licht de modernisering in de grafische industrie toe. Het toekomstige Turnova, nieuw stadsdeel in het hart van Turnhout, wordt aangekaart door Hugo Meeus (51), coördinator stedelijke ontwikkeling.

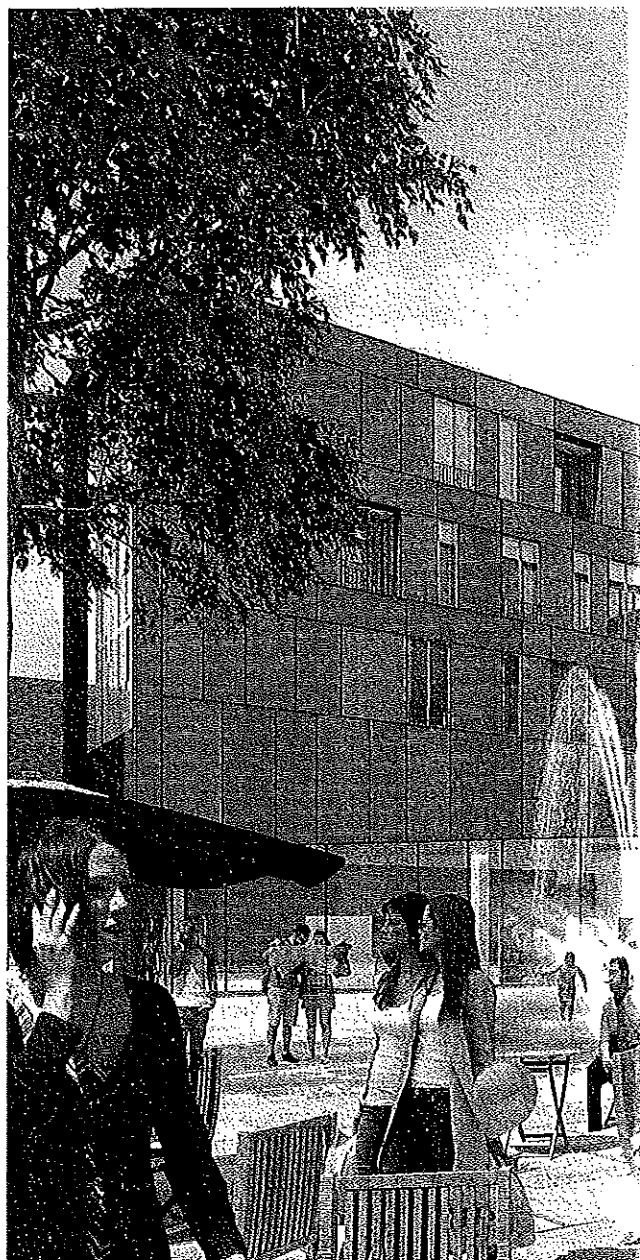
Hugo Meeus: Cultuur, of de vorm waarin mensen omgaan met elkaar en met de dingen, en betekenis geven aan hun eigen leven, is belangrijk voor de manier waarop een streek zich ontwikkelt. Cultuur is verbonden met de eigenschappen van een plek. Toen dit eeuwen geleden nog een arme streek was, vooral aangewezen op zelfvoorziening, had dat gevolgen voor de manier waarop de ziel van de Kempenaar gekneet is. Die wereld is sterk veranderd. Sinds de Europese Unie is er een nieuwe openheid, die een beetje samenvalt met de economische verschuivingen en ontwikkelingen in de streek. Maar we blijven gebruikmaken van de dingen waar we goed in zijn, en die we hier vinden.

Bracht u daarom een fles Gageleer mee?

Meeus: Dat is een product dat echt gebonden is aan natuurreservaat De Lierman, hier geen tien kilometer vandaan. Bier wordt er volgens een oude traditie gebrouwen met gageleer, terwijl het in de moderne bierbrouwerij hop werd. De gageleer was de basis van een hele industrie, en werd vanuit deze streek uitgevoerd tot in Spanje. Dat is opnieuw opgepikt, en het wordt een verhaal waarin een stuk eigenheid en een stuk vernieuwing zit. Het verhaal heeft veel te maken met de manier waarop mensen nu in het leven staan: een grote voeling met de natuur, bewust kwaliteit in het leven brengen. Dit alles wordt gesymboliseerd door producten die heel oud zijn, en tegelijk heel actueel.

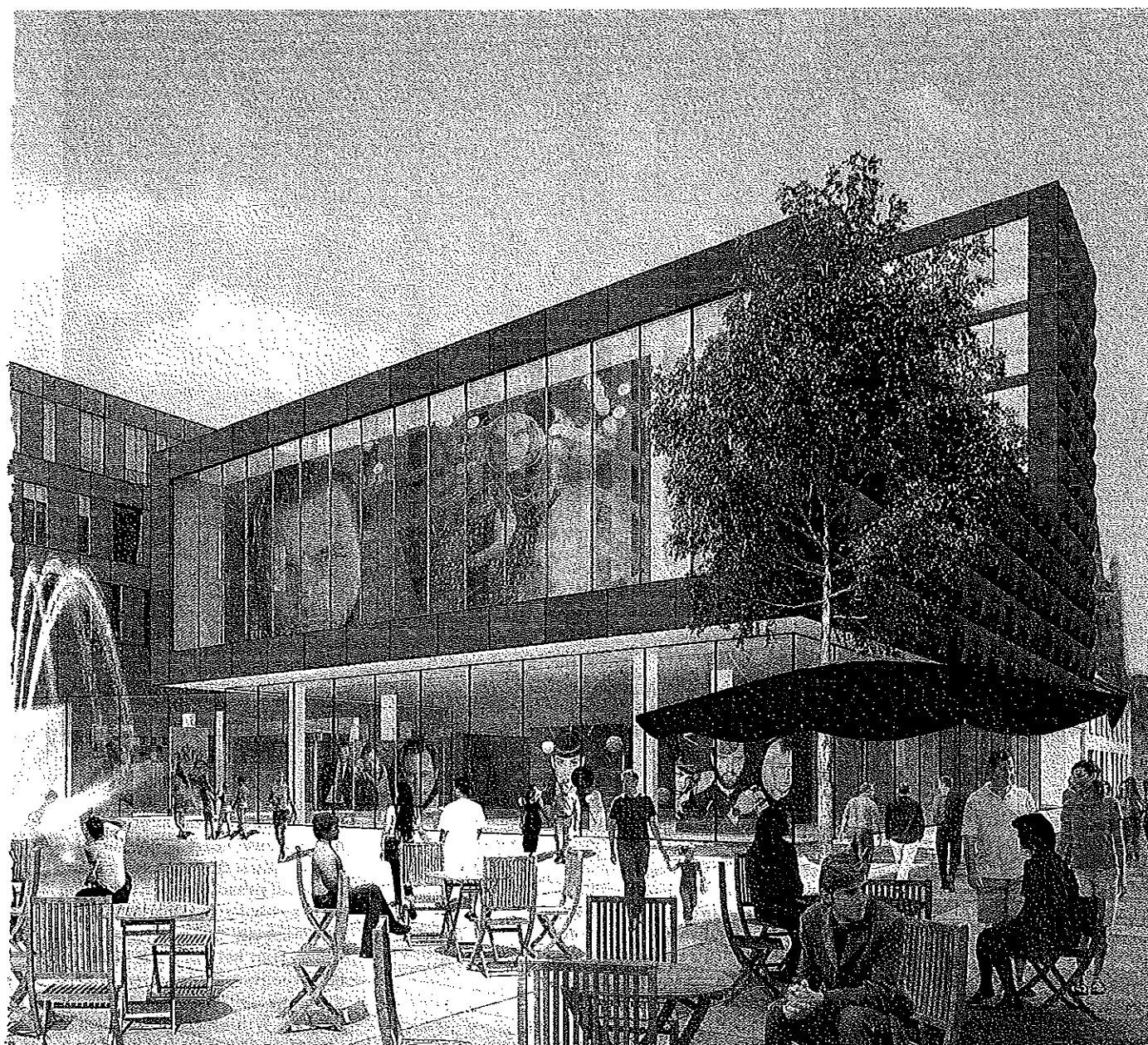
Geldt dat ook voor de Turnhoutse speelkaarten?

Meeus: De firma Cartamundi maakt geen speelkaarten meer zoals dat honderd jaar geleden gebeurde. Maar bijvoorbeeld het kwartet als format kom je overal in de marketing nog tegen. De hele digitale revolutie in het kaarten is een vernieuwing, die toch sterk verbonden is met het verleden. Er is een openheid op de wereld, die zeer veel kansen biedt. Zonder vernieuwing had Cartamundi op apegapen gelegen. Dat is in de Pokemonperiode begonnen. Nu zijn er de James Bondkaarten, en de kaartjes die je in de Delhaize krijgt, QR-codes die vanuit het kaarten ineens een hele digitale wereld openen, daar zijn ze volop in mee. Dat is een nieuwe vorm van plezier maken met kaarten. Vroeger, toen alleen rijken op reis gingen, vond je je

DE NIEUWE TROTS VAN TURNHOUT

De hoofdstad van de Antwerpse Kempen is Cultuurstad van Vlaanderen 2012. Vier kernspelers bekijken de culturele vernieuwing in Turnhout vanuit de traditie waaraan de stad haar identiteit ontleent. DOOR JAN BRAET

TURNOVA
*Nieuwe wijk
 in het oude
 stadshart.*

vertier onder de kerktoeren. Je kende een aantal kaartspelers en je ging op café zitten, waar licht was. Bedenk dat we het hebben over een tijd waarin het licht aansteken niet vanzelfsprekend was. Achter het kaartspel stak een hele geschiedenis.

Een straf verhaal: de kaarten die volksheld Wild Bill Hickok in handen had toen hij in 1876 in Deadwood aan de pokertafel dood-

geschoten werd, kwamen uit Turnhout. Waar of niet waar?

Philip Cremers: In 1894 worden twee medewerkers van de firma Brepols uitgestuurd om klanten te werven. Via Noord- en Midden-Amerika trekken ze naar Azië, het Midden-Oosten, en ze komen via Zuid-Europa terug. Ze zijn in de VS en Canada geweest, en we weten dat producten van Turnhout

daar naartoe werden verstuurd, niet alleen speelkaarten. Of ze tot in Deadwood zijn geraakt, zullen we helaas nooit weten.

Hoe is later de crisis in de speelkaartenindustrie ontstaan? En hoe kwam men ze te boven?

Cremers: Na de Tweede Wereldoorlog is een groot deel van de traditionele afzetgebieden verloren gegaan. Landen werden onafhān-

SASKIA VANDERSTICHELE

KEMPENS KWARTET

(vlnr) Annelies Nagels, Hugo Meeus, Filip Cremers, Sofie Wilder. 'We hebben wel de titel gekregen van Cultuurstad, maar het grote geld is niet meegekomen.'

► kelijk, begonnen met een eigen productie, eisten hoge invoerrechten, India was een traditionele klant van Turnhout. Miljarden spellen zijn ernaartoe gestuurd. Turnhout had er zelfs een fabriek staan. Vanaf 1949, met de onafhankelijkheid van India, verschrompelde dat stilaan. Er waren in Turnhout toen verschillende bedrijven die elkaar beconcurrerden. Ze werken nog heel ouderwets, met oude fabrieken en oude machines. Die crisis wordt pas echt bedwongen aan het einde van de twintigste eeuw. Er komt een fusie van de bedrijven, men investeert in nieuwe technieken. Ook in verkooptechnieken. De VS werden als markt weer veroverd. Nu wordt er in Las Vegas opnieuw met Turnhoutse kaarten gespeeld.

Voor Turnova moet een stuk bouwgeschiedenis in het hart van de stad verdwijnen. Waarom zo drastisch?

Meeus: Er verdwijnt natuurlijk altijd van alles. De vijf hectare grote site van de vroegere Brepolsfabriek staat leeg sinds de jaren zeventig, toen het bedrijf begon te verhuizen. De vraag is: kunnen wij blijven leven met zo'n stadskanker? Nee, dat kan niet. Het is een plek, zo zichtbaar vanuit het centrum van de stad, die zo leeg is, zo niets is. Daar vernieuwing in brengen, is inderdaad niet zo simpel. De afwegingen wat betreft erfgoed zijn niet vergeten. We hebben er bewust voor gekozen om in de complexen die we behouden de academie voor schone kunsten en muziek te huisvesten. Dat biedt ons de kans om de eigenschappen van die gebouwen opnieuw te gebruiken. Dat moet de toetssteen zijn. Goed om te weten ook: dit is voor de helft een woonproject, iets meer dan een kwart handelszaken, iets minder dan een kwart academie. En dan zit er nog wat horeca tussen.

Het streekhistorische Taxandriamuseum hoeft geen sloop te vrezzen. Maar de disparate collectie wordt grondig herbekeken. Tot in de symbolen toe: waarom kleedt het museum, net zoals Turnhout 2012, voor het hart, dat zelfs uit het vroegere stadswapen is verdwenen?

Sofie Wilder: Voor ons is het niet meer dan logisch dat het hert weer in het museum komt. De streek was vooral bekend als jachtdomein van de hertogen van Brabant. Hun kasteel staat heel centraal binnen de stad. Daarom hebben we een hert laten *prepareren* en centraal opgesteld. We hadden al een Jachtkamer, gevuld met jachtvalken, jachthoorns, kruisbogen en dies meer. Ook hadden we al een aantal everzwijnenkoppen, maar het grootste dier ontbrak. We zochten naar een manier om het museum een meer eigen ►

► tijdse invulling te geven. Soms moet je alles leegmaken om het gebouw en de richting die we willen uitgaan, opnieuw te bekijken. Zo kwamen we uit op zeven mythes of straffe verhalen, typisch voor Turnhout en de regio. Ze vormen de tentoonstelling *Turnhout Terminus Turnhout Centraal*, en zijn de basis voor een nieuwe invulling van het museum. Voor het verhaal van het hert zorgde Walter van den Broeck die zijn ontmoeting beschrijft met het laatste hert van Turnhout.

Het concept werd uitgewerkt door productiehuis Handelsreizigers in Ideeën. Hun straffe verhalen zijn gelukkig in vraagvorm gesteld: 'Was Rubens een Turnhoutenaar?' – zeg nu zelf.

Wilder: Wij hebben een Rubens uit Antwerpen naar hier gehaald, de *Tenhemelopneming van Maria*, het werk dat boven zijn graf in de Sint-Jakobskerk hangt. Ik weet niet of ik het mag verklappen, maar het is niet het echte werk, maar de oorslogskopie op doek, gemaakt ter bescherming van het origineel, mocht het tot een nieuwe Beeldenstorm of een nieuwe Duitse invasie komen. En weet u, Pieter-Paul Rubens junior was als geestelijke verbonden aan het Gasthuis in Turnhout. Hij ligt hier ook begraven.

Rond welke mythe werden de mooiste stukken uit het Taxandriamuseum gegroepeerd?

Wilder: Dan kunnen we het misschien hebben over de fotocollectie van fotograaf Ferdinand Naeyaert. Een soort pendant van het landschapsschilderen in de schilderkunst. Hij was gefascineerd door de oude Kempen, de bewoning, de mensen, de hoefvetjes, de paarden, verheven tot kunst. Dit is de mythe van de stille Kempen: dergelijke taferelen trof je tot in de jaren zestig aan. Ondertussen is het clichébeeld van de achtergebleven Kempen wel achterhaald. De liftkoker bij de uitgang hebben we helemaal volgeplakt met affiches van vernieuwende initiatieven zoals Theater Stap, Het Gevolg, De Warande, de musea.

Wat was het aandeel van De Warande, geopend in 1972, in de culturele vernieuwing van Turnhout?

Nagels: Doordat we een van de eerste culturele centra waren, konden we een pioniersrol spelen. Ook de ligging van Turnhout aan de rand van het land speelde in ons voordeel. Door onder de radar te blijven trek je niet dadelijk de aandacht van de traditionele krachten die het in die sector voor het zeggen hebben. Je kunt rustig in je tempo dingen uitbouwen die ergens anders misschien niet mogelijk zouden zijn. Zo kon Theater Stap, theater met geestelijk gehandicapten, rustig groeien in de schoot van de Warande. Het staat inmiddels op eigen benen en gaat wereldwijd op tournee.

Ook in beeldende kunst liet de Warande zich gelden. Voor Turnhout 2012 werkt u samen met Erfgoedcel Noorderkempen aan de expo Tweespoor in de stad.

Nagels: In afwachting dat we in september in onze nieuwe tentoonstellingsruimte kunnen, hebben we iets gepland in de publieke ruimte. Ik wilde dat de kunstenaars iets deden met de geschiedenis van de stad en haar locaties, en daar waren ze zeer voor te vinden.

Highlights Turnhout 2012

Openingsfeest, grote markt (17-18/3)

Expo Tweespoor, verspreid over de stad (17/3 - 20/5)

Expo Turnhout terminus Turnhout centraal in het Taxandriamuseum (17/3 - 31/10)

Filmfestival Open doek, in Uttopolls (20/4 - 29/4)

Landschapsschilders, met Hans Op de Beeck, in De Warande (1/7 - 31/7)

Jef Geys, in De Warande (15/9 - 11/11)

INFO: WWW.TURNHOUT2012.BE

Neem bijvoorbeeld het Merode-Center, het eerste appartementscomplex van Turnhout. Waanzinnig, de originele plannen: binnen-zwembad, tennisbanen, dingen die projectontwikkelaars tegenwoordig voorstellen voor Dubai. Als je dan ziet wat ervan geworden is! Aan de voorkant heb je een gebouw waarvan de meeste mensen eigenaar zijn van hun appartement. Aan de achterkant staat een oud fabrieksgebouw: een soort huisjesmelkerij, waar alloctonen wonen. Beide blokken vormen een geheel, met een binnenplaats. In beide blokken ging kunstenaar Tom Woestendorgh mensen vragen om een hen dierbaar voorwerp uit hun appartement te tonen, of een stuk van hun inboedel waarmee ze een speciale band hebben. Hij maakte er foto's van en stelt die op in de vorm van lichtbakken, buiten in de onmiddellijke buurt. Zo kun je direct zien wat erachter zit: twee werelden die in één complex samenkomen.

'Van Randland naar Hartland', zo vat de Cultuurstad van Vlaanderen 2012 de Kempense ontwikkeling samen. Hoe sterk wordt de regionale identiteit nog bepaald door de randpositie in het land, en door de aanwezigheid van gevangenen en krankzinnigen die er in vroeger tijden werden gedropt?

Wilder: Dat is eigen aan de geschiedenis van de streek. We moeten er ons wel voor hoeden om dat verhaal te blijven vertellen vanuit een negatieve invalshoek.

Meeus: Typisch Turnhouts blijft het gevoel: Wij zitten hier aan de rand en worden zo'n beetje verwaarloosd door de mensen die eigenlijk voor ons moeten zorgen.

Nagels: En dat is ook zo. Kijk naar de NMBS die ons niet echt goed bedient. En er zijn geen landelijk belangrijke politici meer die uit de streek komen. Er is weinig aandacht. Zelfs nu met Turnhout 2012. We hebben wel de titel gekregen van Cultuurstad, maar het grote geld is niet meegekomen.

Meeus: Dat is zo. Maar anderszits zorgt dat voor een gevoel van 'al wat we hier bereiken, hebben we aan onszelf te danken'. ■